

CRNA KNJIGA KORPORACIJA

SVET U KANDŽAMA VELIKIH KOMPANIJA

KLAUS VERNER-LOBO
/ HANS VAJS

Prevela sa nemačkog
Jelena Mićović

Laguna

Naslov originala

Klaus Werner-Lobo / Hans Weiss
SCHWARZBUCH MARKENFIRMEN
Die Welt im Griff der Konzerne

Copyright © Deuticke im Paul Zsolnay Verlag Wien 2014
Translation copyright © 2016 za srpsko izdanje, LAGUNA

Svi linkovi koji su u knjizi navedeni u rubrici „Dodatne informacije“ ili citirani u rubrici „Komentari“ nalaze se na internet stranici: <http://markenfirmen.com/links/firmenname>, kao na primer: <http://markenfirmen.com/links/adidas>.
Informacije se na toj stranici dopunjuju i aktualizuju.

CRNA KNJIGA KORPORACIJA

© Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.
SW-COC-001767
© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Sadržaj

Predgovor

Svet velikih korporacija

Zarad što veće dobiti svetski koncerni, banke i poznate korporacije izrabljuju ljude, uništavaju životnu sredinu i dovode naš demokratski sistem u opasnost.

Šta da radimo? Nešto moramo!

Da li smo, nemoćni, izloženi neoliberalističkoj globalizaciji i pohlepi velikih korporacija? Nismo: svaki pojedinac može da pruži svoj doprinos, kako bi svet u kom živi postao bolji i solidarniji. U tu svrhu nije dovoljno da samo svedemo svoju potrošnju na najmanju meru. Moramo da se aktiviramo – najbolje udruženi i s poletom.

Međunarodno zakonodavstvo u službi korporacija

Podmukla rekonstrukcija međunarodnog prava omogućava koncernima da ulaze u spor sa državama, stavljajući time svoje interese iznad demokratski donesenih odluka u tim zemljama. Posledica toga je plaćanje odšteta u iznosima koji se mere u

milijardama: novac poreskih obveznika otiče na taj način direktno u kase velikih korporacija.

Plaćanje poreza – neka, hvala!

Male cedimo, a velike ljubimo. Tako zvuči skriveni slogan političara na izborima – u svim zemljama širom sveta. To se, pre svega, najbolje vidi po poreskim davanjima multinacionalnih korporacija koja uglavnom iznose malo, još manje ili ništa. U srednjoj Evropi, a pre svega u Nemačkoj i Austriji, ona iznose – skoro ništa.

Laži i prevare u prehrambenoj industriji

Jedni umiru od gladi, a drugi od gojaznosti. I jedno i drugo odvija se na istoj planeti, ali u različitim svetovima. I za jedno i za drugo snose u velikoj meri odgovornost korporacije koje se bave proizvodnjom prehrambenih proizvoda i njihovom trgovinom.

Beskrupulozni opiti u farmakologiji

Indija pruža idealne uslove farmaceutskim kompanijama za testiranje novih lekova: siromašni ljudi bez zdravstvenog osiguranja, korumpirano zdravstvo, farmaceutska industrija usmerena samo na profit, nezainteresovane etičke komisije, minimalne odštete u slučaju smrti pacijenata i velika državna ulaganja. Insajderska reportaža o onkolozima u Indiji.

Moderno ropstvo

Moda, sportski artikli, igračke, elektronski uređaji i štošta još proizvode se danas većinom u takozvanim zemljama s niskim ličnim dohocima, i to u nehumanim radnim uslovima i po cena-ma koje radnicima ne omogućavaju dostojan život. Posledica naše neobuzdane potrošnje i neshvatljivo velike zarade kompanija predstavljaju jad i bedu za ljude koji robu široke potrošnje proizvode za nas.

Uništavajući energenti

Velike energetske i naftne korporacije u najvećoj su meri odgovorne za većinu najgorih ekoloških katastrofa našega vremena. One određuju politiku mnogih zemalja i sprečavaju neophodne korake razvoja na putu ka održivoj i pravednoj budućnosti.

Portreti preduzeća

Adidas	Kelogs
Amazon	KiK
Epl	Lidl
Astra-Zeneka	Mars
Bajer	Matel
Beneton	Mekdonalds
BP/ Britiš petroleum	Merk Šarp i Dom
C i A	Majkrosoft
Čikita	Mondelis
Koka-Kola	Monsanto
Dajmler	Nestle
Danone	Najki
Dojče bank	Nintendo
Dojče telekom	Novartis
Dizni	Fajzer
E.ON	Filip Moris
Ekson-mobajl	Roš
Fejsbuk	Samsung
FIFA	Sanofi
Gep	Šel
Dženeral motors	Starbaks
Glakso Smit Klajn	Total
Gugl	Tojota
H i M	Unilever
Ikea	Zara

Komentari	
Komentari portreta preduzeća	
Dodatna literatura	
O autorima	

Predgovor

Kada je u 2001. godini izašlo prvo izdanje *Crne knjige korporacija* nismo mogli ni da zamislimo u kojoj će meri naša istraživanja naići na interesovanje u javnosti. Prodaja od skoro 200.000 primeraka ove knjige u zemljama nemačkog govornog područja, kao i ukupno petnaest prevoda do sada na druge jezike (na bugarski, kineski, grčki, holandski, italijanski, japanski, korejski, poljski, rumunski, ruski, švedski, turski, mađarski i dva puta na španski – u Latinskoj Americi i Španiji, gde je knjiga mesecima bila na listi bestselera) svedoči o tome da se u svetu povećava broj ljudi koji neće više tek tako da se podvrgnu uticaju i nametanju robnih marki multinacionalnih kompanija, već da imaju potrebu da se informišu o mehanizmima globalnog izrabljivanja i profitne pohlepe multinacionalnih kompanija na račun običnih ljudi, životne sredine i demokratije. Mnogi su krenuli čak i korak dalje, te su na osnovu naših istraživanja promenili svoje ponašanje u nekim oblastima svog života – postali su savesniji potrošači i aktivno se zauzimaju za stvaranje pravednijeg društva i zaštitu životne osnove naše planete.

Crna knjiga korporacija, koja je po svom objavljivanju u medijama nazvana „Biblijom kritike globalizacije“, danas

pripada spisku obavezne lektire u mnogim školama, što nas izuzetno raduje iz sledećeg razloga: ako cele generacije podlegnu ispiranju mozga za koje korporacije izdvajaju milijarde radi podsticanja besomučne potrošnje i prevlasti robnih marki, onda ne treba da se čudimo ako ideologija „Škrtost je super“ (*Geiz ist geil*), surova konkurencija i pohlepa za profitom postanu društveno prihvatljive i potisnu odlike, kao što su solidarnost, uzajamno poštovanje i saosećanje.

U svetu velikih korporacija ove se odlike ne vrednuju mnogo. Zarad povećanja svojih već basnoslovnih profita, skoro sve velike i poznate robne marke pribegavaju najgorim oblicima izrabljivanja radne snage, koristeći se često dečjim radom ili držanjem svojih radnika u ropskim uslovima. Postoje korporacije koje učestvuju u trgovini oružjem, mučenju životinja i uništavanju životne sredine. One uništavaju životni prostor čitavih naroda i dovode u opasnost cele makroekonomije pojedinih zemalja – ali, pre svega, one ugrožavaju budućnost naše planete. Istovremeno one ulažu milijarde u reklamiranje svojih proizvoda, negovanje svog ugleda, kao i u kampanje koje navodno treba da dokažu njihovu „korporativnu društvenu odgovornost“. U nemačkom nedeljniku *Spiegel* (*Der Spiegel*) u recenziji naše knjige stoji: „Knjiga napada korporacije tamo gde su najosetljivije – naime, dovodi u pitanje njihov ugled.“ One znaju da su naše optužbe osnovane – konačno, nijedna od pomenutih korporacija nije nas tužila. Bar ne do sada.

Danas, skoro petnaest godina posle prvog izdanja, došlo je vreme da se *Crna knjiga korporacija* potpuno preradi. Mnogo toga se od tada promenilo – a mnogo toga je, čak i previše, nažalost ostalo isto. Dok su početkom ovog stoleća mnogi mediji s podozrenjem gledali na naš kritički osvrt, najkasnije s finansijskom krizom u 2009. godini globalni

predatorski kapitalizam stupio je u središte interesa javnosti. Ako smo i mi sami na početku verovali u „tržišnu moć potrošača“¹, danas moramo da zaključimo da za promenu odnosa nije više dovoljno samo da se pravedno i ekološki svesno kupuje i troši, već da je potreban politički angažman, demokratsko učešće, kao i, na kraju krajeva, otpor protiv svemoći multinacionalnih kompanija i njihovih političkih vazala u državnim strukturama.

Međutim, zar nisu neke multinacionalne korporacije nešto naučile iz kritike koja im je upućena i promenile način na koji posluju? Zar nije 'korporativna društvena odgovornost', toliko citirana *corporate social responsibility*, sveprisutna u saopštenjima skoro svih velikih korporacija?

Uopšteno gledano, može se reći da su korporacije svoje strategije jednostavno prilagodile novim zahtevima tržišta – a tome pripada, između ostalog, i da su postale svesnije globalne povezanosti privrednih odnosa. Neke optužbe se danas ređe čuju – pre svih, upošljavanje dece u neposrednom proizvodnom okruženju poznatih kompanija. Ono se, naime, nalazi vrlo nisko na „listi omiljenih načina poslovanja“ u očima potrošača, a negativni naslovi u medijama narušavaju ugled korporacija. Zbog toga je većina multinacionalnih kompanija uvela strože kontrole i propise u fabrikama svojih dobavljača – razume se, ne povećavajući im proizvodnu cenu. Pošto profiti moraju da ostanu na istom nivou, u fabrikama dobavljača traga se za novim načinima, kako bi se multinacionalnim kompanijama isporučivala roba po istim tim niskim cenama. Time su se oblici izrabljivanja samo premestili na stepenicu niže. Ponekad je reč samo o

¹ Benjamin Schreiber, *Fairer Handel und die Modernisierung von Märkten am Beispiel Kaffee - Die marktmacht der KonsumentInnen*, Sarbrücken, 2014.

prebacivanju proizvodnje iz jedne zemlje u drugu, gde još nisu uvedene stroge kontrole. Još uvek se teži deregulaciji svetske privrede, privatizacija javnih proizvoda i usluga, kao i stvaranje zona slobodne trgovine bez demokratski sprovedenih kontrola.

Radi smirivanja savesti kritički nastrojenih potrošača neke kompanije uvele su svoje pečate kvaliteta koji navodno garantuju 'fer' trgovinu. Kao što ćemo pokazati u ovoj knjizi, time često nisu obuhvaćeni društveni i ekološki standardi. Iako su mnoga područja na svetu danas ekonomski stabilnija nego pre nekoliko godina, bogati su postali mnogostruko bogatiji, dok siromaštvo i glad radnika dobijaju sve nepodnošljivije razmere. Time su posebno pogođene žene: one često same izdržavaju svoje porodice, iako zarađuju veoma manje od svojih muških kolega. Sedamdeset odsto siromašnih na svetu jesu žene. Ženska radna snaga zarađuje samo jednu desetinu ukupnih primanja, a žene poseduju samo jednu stotinu celokupne imovine na svetu.

Još jedna stvar nam je upala u oči tokom istraživanja: izrabljivanje radnika približuje se našem životnom prostoru. Ono se kreće – iako su se poslednjih decenija prevashodno pojavljivali slučajevi u Aziji, Africi i Latinskoj Americi – opet u pravcu industrijskih zemalja. Poslednjih godina bilo je sve više slučajeva izrabljivanja u Evropi i Sjedinjenim Američkim Državama, uz teško kršenje radnih ili ljudskih prava.

Ubrzano povećanje globalnog umrežavanja ljudi i s tim povezano ubrzanje prenosa globalnih informacija danas je prevashodno zaslužno za širenje saznanja o izrabljivanju radne snage u Bangladešu, Sibiru ili Salvadoru. Uprkos tome postoje mnoga kršenja prava koja samo skupim istraživanjem mogu da dospeju u javnost. Tako je koautor ove knjige Hans Vajs mesecima radio kao korumpirani savetnik

u jednom farmaceutskom koncernu kako bi dokazao da se pacijentkinje s oboljenjem raka dojki u Indiji koriste kao ljudski 'pokusni kunići' za još neregistrovane lekove.

Bitno nam je da ukažemo na još jednu stvar: zloupotreba moći i mahinacije velikih korporacija nisu pojedinačni slučajevi, već se sprovode sistematski. Neoliberalna globalizacija nije zakon prirode, već se ulila u zakonodavstvo uz pomoć rada lobista i odluka državnih vlasti samo da bi se naj taj način i na štetu velike većine uvećalo bogatstvo pojedinaca. To se posebno vidi na činjenici da mnoge korporacije koje navodimo u ovoj knjizi ne plaćaju skoro nimalo poreza na dobit u pojedinim evropskim zemljama – kao na primer u Nemačkoj ili Austriji – iako i u njima posluju izuzetno profitabilno (videti poglavlje „Plaćanje poreza – neka, hvala!“).

Izbor korporacija koje smo na kraju ove knjige portretirali ne znači da one koje nismo naveli propisno i pošteno posluju. Ovih pedeset 'žigosanih' predstavljaju samo reprezentativnu mešavinu korporacija koje prednjače na tržištima različitih branši u oblasti široke potrošnje. Zajedno imaju oko 2900 milijardi evra obrta – što je nekoliko puta više od bruto domaćeg proizvoda Nemačke.

Izbegavanje kupovine nekih ovde predstavljenih robnih marki neće prouzrokovati veće potrebe na tržištu. Samo udružene, organizovane akcije i uvođenje drugačijih zakonskih mera mogu da prisile multinacionalne kompanije da promene način svog poslovanja. U mnogim slučajevima – kao, primera radi, kod nekih životno bitnih lekova ili elektronskih uređaja – čak i nemamo izbor da ih kupujemo od drugih proizvođača koji propisno posluju. I mi, autori ove knjige, koristimo manje ili više redovno proizvode ili usluge mnogih ovde predstavljenih kompanija. Naravno da smo tokom istraživanja koristili kompjutere, mobilne telefone

i internet pretraživače tipa *Gugl*. Takođe smo napravili i profil na *Fejsbuku* ([facebook.com/markenfirmen](https://www.facebook.com/markenfirmen)) na kom redovno izveštavamo o aktuelnim događanjima u korporacijama. Nije reč prvenstveno o očuvanju „čiste savesti“ (koja je poznata kao previše mek jastuk za počivanje), već o tome da pomoću razmene informacija i društvenog angažovanja prouzrokuje promene u zakonodavstvu radi zaštite životne sredine, demokratije i ljudskih prava. U posebnom poglavlju ove knjige Klaus Verner Lobo navodi šta svako od nas pojedinačno može konkretno da učini protiv beskrupuloznih korporacija i kako zajedno s drugim može da dovesti do političkih promena.

Iako smo često upitani da li je moguće napisati *Belu knjigu korporacija*, to je nemoguće i čak bi bio neozbiljan poduhvat: multinacionalne korporacije počivaju na globalnoj nejednakosti – ona je osnov njihove egzistencije. Suprotan model tome bi bio: manja, regionalna i ekološki svesna preduzeća čiji osnov poslovanja nije postizanje najvećeg mogućeg profita, već ispravno postupanje prema zaposlenima, životnoj okolini, susedstvu, kao i prema svojim kupcima. U političkoj terminologiji ovaj model suprotan vladavini kapitala i korporacija ima već odavno poznato ime. Zove se demokratija. A za nju se vredi boriti, jer ko u demokratiji spava, budi se u diktaturi.

Na kraju želimo da se zahvalimo Bernhardu Drumelu, Kristijanu Felberu, Korini Milborn i Tomasu Sajfertu za njihove doprinose u ovoj knjizi i za konstruktivnu kritiku koju su nam uputili. Klaus Verner Lobo se zahvaljuje Luizi Lobo i Niku Verneru Lobou, kao i svojim roditeljima za njihovo strpljenje i njihovu ljubav.

Klaus Verner Lobo i Hans Vajs
Beč, jun 2014.

Svet velikih korporacija

Zarad što veće dobiti svetski koncerni, banke i poznate korporacije izrabljuju ljude, uništavaju životnu sredinu i dovode naš demokratski sistem u opasnost. Klaus Verner Lobo

Šetajući se bilo kojom glavnom ulicom bilo kog grada na Zapadu ili bilo koje metropole na svetu, može vam se lako desiti da zaboravite gde se trenutno nalazite. Skoro svuda nailazimo na svetleće oznake istih robnih marki – sa sve manjim regionalnim razlikama – a i većina izloga širom sveta sve više liči jedan na drugi. Takođe nije ništa neobično što se veliki šoping-centri nazivaju 'hramovima potrošnje': čin kupovanja je naizgled poprimio odlike idolopokloničke religije, a jurnjava za popustima pretvorila je ljudsku osobinu, koja je nekada davno važila za smrtni greh, u nešto pozitivno: reklamni slogan „Škartost je super“ (*Geiz ist geil*) jedne velike trgovinske kuće zamalo da nas ubedi u to.

Šta se zaista skriva iza tih velepnih fasada? Koliko je zaista 'super' ta škartost za one koji proizvode robu široke potrošnje ili koji rade u rudnicima gde se eksploatišu sirovine od kojih se ona pravi? Ko zaista profitira od toga, a ko plaća danak za to? I šta predstavlja koncentracija i globalizacija moći robnih